

ГРИГОРІЙ СКОВОРОДА ПРО РОЛЬ ПРАЦІ У РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

В.А.Куц

аспірант кафедри філософії та політології

ДВНЗ “Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди”

Стаття присвячена поглядам Г.С.Сковороди на роль праці у розвитку особистості.

Ключові слова: людина, праця, розвиток, спорідненість, особистість.

У сучасній філософії найфундаментальнішим є питання про людину. За будь-яких обставин вона залишається діяльною істотою, і саме ця ознака дозволяє їй не тільки успішно адаптуватися до природного і соціального середовища, а й безпосередньо їх творити, змінювати, навіть знищувати. У процесі активної цілеспрямованої діяльності людина реалізує свої творчі можливості у власному ставленні до природи, суспільства, культури.

Діяльність виступає невід’ємною рисою особистості – запорукою подальшого розвитку і прогресу в цілому. “Особистість (лат. *persona*) – конкретний образ сутності людини, цілісне втілення і реалізація в ній системи соціально-значимих рис і якостей. Головна її риса – самосвідомість” [5, 669]. “Прогрес (лат. *progressus*) – процес розгортання якостей людини, за наявності умов для її розвитку і цілісного функціонування, через здатність засвоєння і продукування цінностей” [8, 312]. “Олюднена природа” – наслідок трудової діяльності людини. Тому “цінність діяльності для особистості пов’язана з можливістю самовираження, застосування своїх здібностей, творчістю” [1, 152].

Складний період, який нині переживає Україна, актуалізує пошуки духовних орієнтирів, усвідомлення цінності людської особистості для суспільства і правильного вибору життєвого шляху.

Г.С.Сковорода в своїй діяльності чітко враховував потреби життя, брав до уваги нахили і здібності людини, виступав проти приниження гідності (бо розумів, що пригнічення індивідуальності веде до зниження, якщо не до повної втрати, творчої активності особистості). Філософ не раз твердив, що за своєю природою людина є доброю, чуйною істотою, а причини аморальних вчинків, закорінені в соціальних умовах, неправильному вихованні і безправ’ї. Людина спроможна пізнати свою природу і виявити суспільні сили, які стояли на шляху реалізації здібностей особи в праці. Сам він був великим трудівником і реально уособлював той зразок гармонійно розвиненої

особистості, яка за античних часів вважалася ідеалом досконалості: був чудовим співаком, грав на різних музичних інструментах, володів таємницями симфонізму і поетичною майстерністю, знав кілька іноземних мов, постійно займався самовдосконаленням. Адже, бути особистістю означає не тільки мати здібності до творчості, але й постійно проявляти їх в процесі діяльності. Здібність до самореалізації – головна умова, за якої творча діяльність виступає головним фактором розвитку [11, 37].

У творчості Г.Сковороди людина постає центром світу, вмістилищем і вінцем всієї Богом створеної природи, при цьому її самоцінність визначається мірою самопізнання: “А что такое человек? Что бы оно ни было: дело ли, действие ли, или слово – всё то пустая пустошь, если оно не получило события своего в самом человеке ... Познай себя!” [6, 226].

Не випадково в теорії “трьох світів”, Г.Сковорода головне місце відводить “мікркосму” (людині), бо “...человек есть он маленький мирок и так трудно силу его узнать, как тяжело во всемирной машине начало сыскать” [6, 174]. А головним філософським питанням робить проблему походження, призначення, з’ясування “справжності” людини на шляху до щастя: “Яка ти, людина, що можеш і як тобі жити? ... Пізнай себе!” [12, 210].

Людина повинна пізнати свою природу і закони свого щастя, суспільна діяльність мусить бути спрямована на його благо і відповідати її природним нахилам до праці. Бо тільки гармонійне поєднання інтересів забезпечить спільне благо. Самопізнання своєї суті – пізнання “сродної” натури, без якої неможливо зрозуміти своє природне призначення і утвердитися в корисній сфері діяльності. Г.Сковорода закликає до самореалізації людини: “Яка користь, коли ім’я твоє у тлінному списку надруковано, а дух істини, що сидить у нутрощах твоїх, не одобрює й не дивиться на обличчя, але на серце твоє?” [2, 424].

Та самовдосконалення через самопізнання – справа нелегка, потребує повсякденної праці і постійного невдоволеного прагнення.

Людина – “не тремтячий раб”, а “шумливий бурхливий дух”, “коваль свого щастя”. Мислитель ставить акцент на необхідності розуміння людиною свого призначення в суспільстві. Ми призначені на певну роль у цьому світі: “И великие персоны, и ...маски в ...сей жития нашего комедии премудрый творец определил ... Познай себя!” [6, 388].

Основна проблема людського існування – щастя конкретної людини – розв’язується лише подвигом самопізнання, через який виявляється справжня людина, внутрішнє “Я” і водночас розпізнається спорідненість (сродність) певному виду корисної і продуктивної діяльності.

“Справжня людина” – найвищий ідеал для Г.Сковороди. Пізнати свою сутність означає знайти шлях до власного щастя і вірного служіння людству. Він відстоює “природну людину і сродну їй працю”:

“Глянь, пожалуй, внутрь тебе:

Сыщешь друга внутрь себе,

Сыщешь там вторую волю,

Сыщешь в злой блаженну долю...” [6, 87].

Сродна праця це: процес духовно-практичного освоєння світу; олюднена праця, що несе в собі позитивні, конструктивні сутнісні сили, допомагає людині здобути сутнісні сили та реалізувати їх; праця в якій стверджується спорідненість людини з усім сущим і водночас змінюються індивідуальність, неповторність, свобода та моральна суверенність особистості [4, 73].

Якщо сродність вищий рівень самопізнання у практиці, то як бути з всебічним розвитком особистості? Скільки ж тоді можна мати сродностей? Г.Сковорода: “Сто сродностей, сто званій, а все почтенные, яко законные” [6, 421]. Тому й “...не пялся к тому, что не дано от природы” [6, 436].

Досягнення пізнання повинні визначити правильний шлях в житті за допомогою праці, яка “всякому благу отец”, реалізувати себе в суспільстві, приносячи йому дійсну користь. Бо виконуючи несродну працю людина суспільству лише шкодить: “Как не повредит, если худо несть должность? Как не худо, если нет упрямого рачения и неумоимого труда? Откуда... труд, если нет охоты... Охота, есть ражение, склонность и движение” [6, 417-418]. Отже, праця повинна бути внутрішньою потребою і обов’язком людини.

Ідеалом суспільства для Г.Сковороди було суспільство працівників, які пізнали радість творчої праці: “...пчела есть герб мудрого человека, в сродном деле трудящегося” [6, 126]. “Смерть не страшна тому чия совесть, как чистый хрусталь” [6, 67]. Трудова діяльність – універсальний спосіб людського буття, визначення людської сутності [3, 45]. Праця є осно-

вою щастя, на тлі якого перегукуються і концентруються особисті потреби з суспільними. Але, людина “свою роботу” знаходить не одразу, проходить тернистим шляхом пошуків і хвилювань. Цього не потрібно остерігатися, адже “...самый тесный, жесткий и крутой путь бывает легким, если сам Бог указывает дорогу к намерению и, конечно, указывает тому, кого родил к сему” [6, 441].

Справжня цінність людини визначається не багатством, походженням чи посадою, бо цінність у внутрішніх здібностях: чесності, справедливості, працелюбстві. Людина вільна робити вибір. А свобода від народження – найдорожче благо:

“Что-то за вольность?

Добро в ней какое?

Ины говорят, будто золотое...” [6, 91].

Свобода – найвище досягнення людини (Ідеал Гуманізму).

Свобода – основна мета, до якої прагнуть всі люди, це якісний показник життя індивіда і суспільства. Тільки через свободу людина зможе досягти досконалості, бо це основний принцип буття. При цьому філософ закликає до поміркованості та приборкання пристрастей, а не їх відсутності. Бо за вченням Сократа – Аристипа – Сковороди : “Краща доля не в тому, щоб утримуватись від насолод, а в тому, щоб панувати над ними, не підкоряючись їм”. Тому, і свободу треба розуміти, як позитивну, діяльну, творчу “свободу для”. Найвища свобода – свобода волі (вибору), адже повної свободи реально немає! Людина вільна робити вибір, проте її невпевненість у собі, розгубленість у житті й нерішучість у добрих справах породжує сум, що поступово переростає у хворобу розуму (деградацію особистості через паталогічне невдоволення, що починалося як безвілля). Тому вона має жити, діяти і розвиватися, розумно задовольняючи всі свої потреби.

Людина, створюючи матеріальні й духовні цінності, неодмінно повинна здобути те чого прагне. Праця – життєутверджуюча основа, не тільки фізична, а й розумова (духовна) діяльність, сутність яких визначається природними ознаками. Вона – визначальна характеристика і показник добробуту кожної людини. Її результат – продукт споживання, але найбільша насолода – процес, протягом якого ми розкриваємося і самостверджуємося як особистості!

Праця є важливою природною властивістю людини, умовою її буття, “...засобом самоздійснення, виявом особистісної сутності людини” [10, 37]. Тому правильний вибір праці, за поклонанням, є вираженням життєдіяльності і самоутвердження людини-особистості. Бо “...житие значит: родиться, кормиться, расти и умаляться, а жизнь есть плодоприношение,

прозябшее от зерна истины” [7, 7]. (Тут простежується антеїзм – органічний і всеосяжний зв'язок із землею і природою). Термін “зерно” – символ мудрості і розвитку, адже землеробство – символ української культури і способу життя.

Шлях особистісного розвитку і морального вдосконалення лежить через працю, освіту, науку. Лише завдяки їм можна досягти найвищого блага, звільнитися від всіх пороків і зла: “Как глупоста – писав філософ – есть матерью всех пороков..., так мудрость есть истинной матерью честот...” [7, 300]. Тому, становище людини в суспільстві має визначатися “сродністю”, адже праця, за своєю природою, покликана супроводжувати все свідоме її життя, є органічною потребою здорової людини, не зіпсованої лінощами і дармодітством!

Г.С.Сковорода залишився вірним своєму власному вченню і рішуче поєднав його з життям: відзначався безкомпромісністю думки; мужністю в боротьбі за кращу долю свого на-

роду; високою вимогливістю до себе і оточуючих; у діяльності і способі мислення завжди виявляв цілісність своєї натури, єдність слова і діла. Він одним із перших вчених Нового часу висунув ідею перетворення праці із засобу до життя на найпершу життєву потребу та найвищу насолоду (концепція сродної праці). Сенс людського буття він вбачав у праці, а справжнє щастя – у вільній праці за покликанням. Думка “...про визначальну роль спорідненої праці у забезпеченні щасливого життя вперше набула рис загального принципу вирішення соціальних проблем” [9, 81].

Отже, цінність кожної людини-особистості полягає в її внутрішніх якостях: розумі, знаннях, працьовитості, чесності, справедливості. Істинна сутність життя людини полягає у продуктивній діяльності, спрямованій на якісну організацію цього життя, його внутрішнє вдосконалення. Людина повинна жити не заради самого життя, а присвятити його розвитку себе і суспільства!

ЛІТЕРАТУРА

1. *Абульханова-Славская К.А.* Стратегия жизни. – М.: Мысль, 1991. – 299 с.
2. *Баранцев Р.Г.* Становление тринитарного мышления. – М.; Ижевск, 2005. – 124 с.
3. *Кисельов М.М.* Феномен діяльності в реаліях сьогодення // Філософія. Антропологія. Екологія: Альманах. – Вип. 1. – К.: СтилоС, 2000. – С. 45-55.
4. *Крымский С.Б.* Философия как путь человечности и надежды. – К.: Курс, 2000. – 308 с.
5. *Подольська Є.А.* Філософія. – К.: ЦНЛ, 2006. – 704 с.
6. *Сковорода Г.* Повне зібрання творів. У 2 Т. – Т. 1. – К.: Дніпро, 1973. – 531 с.
7. *Сковорода Г.* Повне зібрання творів. У 2 Т. – Т. 2. – К.: Дніпро, 1973. – 574 с.
8. *Сморж Л.О.* Естетика. – К.: Кондор, 2005. – 334 с.
9. *Соціологія /* За ред. В.Г.Городяненка. – К.: Академія, 2003. – 560 с.
10. *Форд Г.* Моя жизнь, мои достижения. – К.: Грайлик, 1993. – 202 с.
11. *Цапок В.А.* Творчество / Под общ. ред. Н.Г.Михая. – Кишинёв: Штиинца, 1989. – 148 с.
12. *Шевчук В.О.* Дорога в тысячу років. – К.: Знання, 1990. – 411 с.

Стаття надійшла до редакції 30.10.2008 р.

